

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИНСТИТУТ ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА ОБЩЕСТВАТА И ЗНАНИЕТО
Секция „Публични политики и социални промени”

РЕЦЕНЗИЯ

от професор д. полит. н. **Тодор Александров Танев**,
СУ „Св. Климент Охридски” – Философски факултет

на дисертационния труд на **Тошко Ангелов Кръстев**,
докторант в ИИОЗ – БАН

на тема:

**„ПУБЛИЧНИТЕ ПАРТИЙНОПОЛИТИЧЕСКИ РЕФЛЕКСИИ:
МЕЖДУ ГРУПОВАТА РАЦИОНАЛНОСТ И СОЦИАЛНИТЕ
РЕАЛНОСТИ”**

за присъждане на образователно-научна степен „доктор”
по научна специалност 05.11.01 Социология

2014 г.

I. Обща оценка на научното развитие на кандидата за придобиване на научна степен „доктор“. Според документите по защитата докторантът Тошко Ангелов Кръстев към Института за изследване на общества и знанието на БАН за периода 2012-2014 е магистър по политически науки от НБУ (2000 г.), завършил преди това право от СУ (1995 г.). Следователно проявява систематичен интерес към областта на дисертационното изследване. По-конкретно, изследователските му интереси са на територията на политическата философия и политическата социология.

Това се потвърждава ясно от досието му като докторант в БАН. Г-н Кръстев е получил сериозна научна подготовка, една от най-високите в България. По време на докторантурата е избрал да изучава подробно проблеми от политическата социология и психология. Демонстрирал е отличен успех, измерен с качествената методика на БАН, т.е. този успех приемам за действителен. При апробацията на изпълнението на научната си подготовка има в допълнение 2 доклада в полето на дисертационното изследване (единият на английски), оценени с „отличен“ от научната общност, пред които са представени.

Що се отнася до преподавателският опит, макар че той не представлява задължително изискване при процедурите за придобиване на научна степен, намирам за важно да се добави, че г-н Кръстев има своеобразен и много интересен собствен опит в това отношение. Още през 2001 г. г-н Кръстев е бил приет за лектор (във ВСУ по „Политически мениджмънт“, вероятно семинар или практикум).

Уникалният елемент на неговата дейност обаче, свързан с науката и образованието е фактът, че г-н Кръстев е инициатор, учредител и ръководител на Европейския политехнически университет, като изнася до момента тежката задача по организационното изграждане на тази образователна институция в момент на криза и остра конкуренция, спазвайки пълна академична лоялност, за което заслужава повече от

приветствие. Неговата дейност включва оценка на научните перспективи, анализ на научни приоритети, обсъждане на не един и два учебни плана на различни специалности, т.е. академичен мениджмънт и научно-образователна експертиза.

Откакто е докторант Кръстев има 3 изисквания минимум научни публикации в престижните „Философски алтернативи” и „Психологически изследвания” (едната в съавторство с проф. Духомир Минев, който е и научен консултант на дисертационното изследване). Има публикуван и 1 доклад на международна конференция. Публикациите са в тясната област на дисертацията, качествата на изданията са ясни.

II. Актуалност и значимост на разработвания проблем. Темата на дисертацията „Публичните партийнополитически рефлексии: между груповата рационалност и социалните реалности” намирам за напълно актуална и „дисертабилна” предвид (1) спецификата на ядрото на натрупаните практически проблеми в българския политически живот, меандрите в развитието на българската посттоталитарна политическа култура и зациклянето на политическия преход у нас, както и (2) малкото научни разработки тъкмо върху рационалните елементи на политическото развитие (т.е. причините) за сметка на преобладаващото в българската политология и политическа социология описание и анализ на конкретните събития, най-вече изборните резултати в последните 2 десетилетия (т.е. следствията). Намирам също така, че тази относително самотно стояща работа е била принудена да изпревари времето, тъй като научно изследване се прави рядко върху актуални, продължаващи в неопределеността на бъдещето протестни действия - процеси, които показват тъкмо празнотите в отношенията между групови рефлексии и практика. Определено достойнство на работата на г-н Кръстев е това, че дефицитът от изследвания и незавършените процеси не блокират неговата научна

амбиция, а напротив – все някога някой трябва да е сред първите и г-н Кръстев застава убедено на тази изпреварваща позиция, без да показва типичната плахост на изследовател „от кариерата”, изправен пред подобна изследователска ситуация.

III. Приноси. Основното достойнство на изследването намирам в това, че може да се счита за изпълнена поставената ясно и недвусмислено в увода основна цел на дисертационния труд – чрез приложение на система от няколко научни подбрани и съчетавани по целесъобразност от автора подхода, сред които социологическият доминира, да се извлекат съществените черти на публичните партийнополитически рефлексии (и преди всичко на техните деформации) с оглед идентифицирането на практическите последици от възникването на система от деформации в актуалния политически процес. Основанията ми за такова общо заключение почиват върху няколко констатации за приносните моменти в дисертацията:

1. Изследването достига до основния извод, че „липсата на достатъчен имунитет срещу деформациите в публичните партийнополитически рефлексии силно ограничава възможностите на гражданите да участват по адекватен начин в политическия живот като правят достатъчно информиран избор и преценки по време на политически избори, което е типичен пример за един от начините, по които се ерозират демократичните политически институции и процедури”. Известни български политолози и политически социолози, като например проф. Антоний Годоров в „Българската политическа култура и гражданско участие” или доц. Пламен Георгиев доказаха по свой начин в предходните години подобна теза, свързана с политическите последици от рефлексивните дефицити.
2. Логично, за да се направи такъв извод, е станало необходимо в теоретично отношение изследването да почива върху тезата, че „политическите рефлексии изкривяват политическите послания и

политиката като цяло чрез манипулацията като инструмент”, като отрицателният политически ефект иде от информационния дефицит не толкова, отколкото от целенасочените манипулации. Със своя анализ Кръстев развива теориите за манипулацията с идеите си за преднамерената и непреднамерената манипулация, което е принос. Идентифицирана е съществената сила на „непреднамерена манипулация чрез идеологията”, т.е. непреднамерената не само е неизбежна, но и равнопоставена на преднамерената в продължителен период от време. (Кръстев посочва, че в това отношение учените в сферата на обществените науки са в дълг на осветляването на този въпрос, но преди всичко като автори на публични политически значения, които да залегнат в груповите рефлексии.)

3. Сполучливи са множеството идентифицирани от Т. Кръстев, описани и групирани практически последици от манипулативните процеси, дължащи се на групово-ментални предпоставки в българската политика, сред които намирам за такива с евристична стойност и възможности за по-нататъшен сполучлив анализ (а) „водачески (лидерски) дефицит” поради „бързата ротация на лица, свързани с дадена манипулация”, както и (б) факторът „интернет, който води до катализиране на ефекта на лидерски дефицит без да компенсира недостатъка на модела, че не снабдява със знания” (лидерството при Кръстев е правилно положено като равновесно отношение, при което лидерът има преди всичко символни функции по идентифицирането на проблемите, комуникирането на значенията им, утвърждаването им в пространство на публично съгласие и т.н.).

4. На този вече изграден фон политическият социолог Кръстев полага основните играчи във вътрешнополитическия процес: партиите и гражданите в тяхна опозиция. От методологическа гледна точка ходът може да се определи като напълно издържан. В координатната система на Кръстев политическите партии се намират в триъгълното пространство между идеологията, „кръга интереси и манипулациите” (като резултат от

рефлексите). От друга страна се появиха вече нестихващи протести извън триъгълното пространство на политическите партии. Следователно, прави основен извод Кръстев, има манипулация: едно действие поражда противодействие, следователно в България има масова манипулация.

5. Докоснал се до този – веднага подчертавам, дисертационно неизследван до момента проблем – а именно перманентният граждански протест след последните парламентарни избори и масовото делегитимиране на партийно-представителната демокрация, Кръстев прави своя следващ изследователски принос с въвеждане и разглеждане на проблема за автентичността (political authenticity?) и неавтентичността на протестите. Тук той достига до нещо съществено: предлага модел за идентификация и измерване на автентичността им в 10 точки. Това е принос сам по себе си и би останал принос и по-нататък за който и да е, заел се със следващо стъпало на методологическото и изследователското перфекциониране на тази идея.

6. Намирам за оригинални идеи с приносен заряд нетрадиционните критики, които Кръстев отправя към научната подсигуреност на стремежите за изключване на манипулацията поради незнание, т.е. в крайна сметка „греховете” или поне „дълговете” на политолози и политически социолози към влошаващата се политическа практика. Отрицателните явления, които Кръстев изтъква са взаимното недоверие между различните научни области и инстинктът към престояване твърде дълго в затвореното пространство на собствената, нескривана лична политическа обвързаност на учения, която се намесва в научната обективност и води до взаимно недоверие между политически нееманципираните представители на науката в България. Бих определил този патос на Кръстев като български постмодерен позитивизъм, който сам той споделя и който предписва като важно лекарство за отношенията експерти-политическа публика.

7. Дисертационният труд на Кръстев е уникален в методологическо отношение, нехарактерен за дисертационно изследване. Стандартната позиция на дисертантите, които сами си предписват и с което сме свикнали, се намира обикновено вътре в крепостта на науката, даже на нейния централен площад, заобиколени от фасадите на основните текстове, автори и идеи, евентуално с отворена една-единствена врата към разположено извън крепостта опитно поле. Съвсем обратно на това, Кръстев е стъпил с двата крака на полето, изпълнено с практическите проблеми и изглежда е бил там дълго преди да реши да ги изследва научно. Той се интересува от практическия въпрос и за да разбере отговора му сам решава кога и в коя научна крепост наблизко да отиде с конкретни, намерения, определени от него самия – политическа социология, политология, политическа философия, емпирична социология, социална психология, лингвистика – може би съм пропуснал още някоя. Същевременно обаче нито за момент не се обръща към други, принципно възможни научни области: липсват например комуникациите, също историята. Мислих по този въпрос и открих, че това е премислено. Кръстев изчиства спорните, нерешени в тези области моменти от актуалната среда, генератори на шумове. Едно, според мен, необходимо методологическо „осакатяване”.

8. Запознавайки се със самооценката на приносите в Автореферата считам, че трябва да бъдат приети почти всички, сред които особено 1 (систематизиране на съществуващи изследвания на основните аспекти на публичните и партийнополитическите рефлексии и техните деформации), 2 (собствени работни определения на публичните партийнополитически рефлексии и техните деформации), 3 (създадена базисна схема за социална манипулация и идентифицирана тенденция към разширяване на манипулацията) и почти напълно 4 (Идентификация на важни последствия).

Обобщавайки, заявявам направения извод за научните приноси на дисертацията на г-н Кръстев: считам, че е доказал, че „разглеждането на партийнополитическите рефлексии...позволява да се забележи ...спецификата на партийнополитическите рефлексии през призмата на ... груповата целева рационалност. Именно от такава гледна точка може да изпъкнат особено ясно коренните причини за деформациите на партийнополитическите рефлексии.”

Рецензията трябва да съдържа специална оценка за използването на научния апарат: удовлетворен съм в това отношение по няколко причини. Цитирани са подходящи автори; цитирани са само най-полезни идеи, допринасящи за достигането до изводи, а не като самоцел, което се случва нередко с мнозина дисертанти; идеите са ползвани по предназначение, с познаване и разбиране; цитатите са действителни, няма включени „мъртви” обеми от научна литература. Тези факти компенсират неголемия, но затова пък действителен брой на използваните източници – 61, повечето на английски.

В изпълнение на задължението като рецензент да квалифицирам приносите на кандидата в категориите на Правилника за приложение на Закона за развитие на академичния състав поставям направените приноси в групите „формулиране (обосноваване) на нова хипотеза”, „доказване с нови средства на нови страни на вече съществуващи научни области, проблеми, теории, хипотези и пр.”, „създаване на нови класификации...”, „дефиниране на нови научни проблеми”.

IV. Оценка на авторското участие. Изследванията на Кръстев имат отличителни белези и като обект, и като подход – уникална креативна компилация от селектирани от самия него научни сфери – очертават авторски почерк и затова може да се твърди, че са негово лично дело.

V. Оценка на възможностите за използване на получените резултати и препоръки за внедряване. Дисертационното изследване според мен има

ясен изход към следващо монографично изследване, различаващо се в определена степен и допълващо дисертацията, с много повече практически елементи. Вероятно социологията би била най-подходящото научно пристанище и на такова бъдещо развитие. Преценката ми по този въпрос не може да не бъде двойствена. От една страна почти всички анализи и заключения на Кръстев имат високо абстрактен характер, даже примерите в неговите статии и книги са рядкост, липсват индуктивният подход, изграден върху емпирични данни. От друга страна идеите са живи, свързани с практиката непосредствено под своята теоретична повърхност, а също така са многобройни, което означава, че някои от тях непременно ще се превърнат в практически инструменти. Да не забравяме, че Кръстев изгражда модели и с това видимо цели прескриптивния ефект.

VI. Оценка на автореферата. Авторефератът е съставен безупречно.

Мнението ми е, че представя точно – акуратно и пълно – изследването на Кръстев и е надеждна основа за заключения за работата във всяко отношение.

VII. Критични оценки и препоръки. (1) Заключение би трябвало да се систематизира и развие много повече. Запознаващият се с дисертационното изследване е провокиран достатъчно от оригиналните меандри на изследването преди това, за да очаква заключение, което да е изход към прогнозата. Българската наука в момента има нужда от обяснения и прогнози на тъкмо онова, което Кръстев изследва. Залогът за това, че заключението би могло да съдържа по-значителен прогнозен, даже предписващ елемент е необикновеният анализ преди това, който, със своите оригинални съчетания на методи за потвърждаването на нестандартни хипотези определено съдържа такъв потенциал. (2) Липсва (или е застъпено в незадоволителна степен) сравнението. Българският политически модел, фиксиран чрез конституционната уредба от 1991 г. и изградените масови политико-културни рефлексии в следващите 2

десетилетия, е „партизански”, т.е. фокус на всичко, назовавано „политика” са партиите. Но в ЕС има държави, като Германия и Дания, където вместо тази система съществува нейната противоположност (социалното партньорство като опозиция на партийно-представителната демокрация). Каква е връзката между политическия модел и партийните и масовите политически рефлексии? Какви тенденции има в страните с партийно-представителна демокрация? Какви възможности за подобрене съществуват в тях? Може ли нещо да се адаптира от алтернативния германски корпоративно-държавен модел? (3) Тази в значителна степен социологическа работа би спечелила, ако методологията на изследването приемаше статистическия характер на социалните закони и включваше количествени доказателства. (4) Изследването на Кръстев е до такава степен самобитно, иновативно и разнообразно, че множеството конкретни въпроси и забележки, които то предизвиква по един или друг конкретен повод в крайна сметка се сливат в една генерална критична бележка с характера същевременно и на препоръка. Изследването се подчинява в много по-висока степен на собствена логика, отколкото на някоя научна област, парадигма или съчетание от теории и утвърдени методи. Кръстев се възползва от свободата в това отношение в пълна степен. Подчертавам, че това е оправдано и че води на този етап до натрупване на много идеи, които той споделя с научната общност вместо да потиска в рамките на някой научен канон. Препоръчвам занапред обаче, когато се наложи да навлезе интензивно в дълбочина в своя обект на анализ, за да достигне вече до най-фундаменталните изводи, Кръстев да подчини изследването си на една утвърдена парадигма, която намери за най-подходяща, без „сърфиране” върху няколко равнопоставени от него научни области, най-вероятно политическата социология.

VIII. ЗАКЛЮЧЕНИЕ. На основание подробното ми запознаване с изследването в представения дисертационен труд на Кръстев, както и с

неговото научно развитие до момента, като се вземат предвид също така дългогодишните ми наблюдения върху работата на кандидатите за различни степени и звания в България като рецензент в десетки процедури за последните 20 години, убедено препоръчвам на уважаемото научно жури да вземе решение да предложи на Тошко Кръстев да бъде присъдена научната степен „ДОКТОР“ по научна специалност 05.11.01 Социология

София, 08.01.2014 г.

Рецензент: